

HADTÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR

A Nádor-huszárok szökése Csehországból 1848-ban.

1.

Dessewffy Dénes¹ ittközölt naplójának ezt a címet adta: „Naplóm 1848-tól. Ifjúkori regényes életem vázlata Magamnak emlékül...“ A napló nem tömör adattár, valóban regényes leírás, de történelmi értéke hangulatfestésében is megvan. Ez a napló a magyar huszárnak mindenkor nagyszerű szellemét, merész vállalkozó kedvét és dicsőségét hirdeti.

A történelmi háttér közismert: a negyvennyolcas márciusi események, Ausztria reakciós politikája, a nemzetiségek öntudatra ébredése, illetve ellenünk ébresztése a szabadságharc forró levegőjét már magukban hordták. Magyarország tele volt tűzdelve idegen eredetű katonasággal, viszont a magyar seregek külföldön állomásoztak. A magyar országgyűlés követelte a magyar ezredek hazaküldését, de eredménytelenül. A kormány május 16-án felállította a nemzetőrséget, minthogy pedig két hadserege egy államnak nem lehet, ezzel nyilvánvalóvá vált már, hogy ezzel a sereggel a nemzet — ha kell — önvédelmi harcát fogja megvívni. Május 28-án a Württemberg huszárok a galíciai Mariampolból Lenkey János százados és Fiáth Pompeius vezetésével a hívó szóra megszöknek s Máramarosszigeten magyar földre érnek. Június elején kitörnek a szerb ellenségeskedések, szeptember 11-én átlépi Jellasic a Drávát. Kossuth szózatot intéz szeptember 24-én a magyar katonasághoz: „Ti rettenhetetlen magyar gyalogság s Nádor és Coburg huszárok s többi derék magyar seregek a külföldön...“ s a Nádor- és Coburg-huszárok bizonyára már be se várva a hívó szót, szöknek a hazába.

Az itt közölt napló² a Nádor huszárok szökésének tanulságos részleteit örökíti meg.³ *A Nádor-huszárok szökésének főhőse szandai Sréter Lajos huszárkapitány.*⁴

¹ Életrajzi adatait lásd: *Hadtörténelmi Közlemények*, XLI. évf. I.—II. Füzet, 87. old.

² Tekintettel a szétfolyó s sok egyéni élményt beleszótt hosszú leírásra s szemelött tarva, hogy nem utolsósorban mégis történeti kútforrást akarunk nyújtani, a naplónak egyes részeit csak tartalmában kívánjuk közölni.

³ Ezek a szökések, mint kitűnő hazafias vállalkozások, Jókai képzeletét is foglalkoztatták. A Köszívű ember fiaiban Baradlay Richárdban rajzolja meg a hazaszökő magyar huszárok akadályt nem ismerő bátor parancsnokát. Csupán megjegyezzük — más források helyesbítéséül, — hogy Jókai a Coburg-huszárok szökését örökítette meg regényében. (V. ö. *Jókai: A magyar nemzet története regényes rajzokban*, Bp., Franklin, 1905, 254. old.). Baradlay Richárdja tehát nem azonos Sréter Lajossal.

⁴ A Szandai Sréter család egyike a felvidéki bányavárosokban megtelepedett német nemesi eredetű családoknak. A család magyar ne-

A naplóíró naplója bevezetőjében a Nádor-huszároknak a prágai forradalom leverésében való részvételét írta meg. Szükségesnek tartjuk — mielőtt e naplót közölnők — hogy rövid történeti háttérét adjuk a prágai forradalomnak.

Stúr Lajosban, a felvidéki tótok egyik vezetőjében, 1848 tavaszán szláv kongresszus eszméje fogant meg. Célja az volt, hogy a tótok, a többi szláv nemzet, illetve nemzetiség együttérzésével kivívják Magyarországgal szemben nemzeti függetlenségüket. A kongresszus eszméje kedvező talajra talált a szláv népeknél, minthogy egyidőben — április 11-én — a német egység megteremtésére is kongresszust terveztek Frankfurtban. Ennek a német kongresszusnak szándéka természetesen homlokegyenest ütközött a szláv-ság érdekeivel; különösen a csehekét érintette Frankfurt érzékenyen, mert a német-elgondolás valóráváltása esetén. Csehországnak német birodalomná kell válnia, tehát a szláv kongresszus eszméjét hamar felkarolták.

A kongresszust május 31-re hívták egybe, ez azonban a hozzáfűzött reményeket nem váltotta be. A szláv népek között oly nemzeti érdekellentétek álltak fenn, amelyeket a szláv közösség ügyese tudott kiegyenlíteni s csak legfeljebb szláv összetartásról lehetett a kongresszuson szó s nem szláv egyesülésről. A csehek a szláv uralmat cseh fennhatóság alatt, az ausztriai birodalom keretében (ausztroszlávizmus) akarták (Palacky); a lengyelek az őket elnyomó orosz szövetséges — tehát Ausztria — hatalmának letörését kívánták elérni, vagyis rokonszenveztek Magyarországgal; a szerbek és horvátok ismét a magyar határok megsemmisítésére törekedtek, ők tehát a tótok elszakadási szándékát ösztönözték. A tótok a különböző sajátos nemzeti érdekek között, végül is ama választás előtt állottak, hogy vagy cseh fennhatóság alá kerüljenek, vagy kijelentsék, hogy Magyarországtól elszakadni nem akarnak; viszont Magyarországra való visszatérésük útját már elvágták. Valósággal saját elgondolásuk kelepécejébe kerültek s Magyarországra már csak fegyveres erővel kísérlethették meg a visszatérést (Miavai betörés).

Mialatt a kongresszus vitái folytak, a radikális egyesületek (Slavia, Repeal, Slovenska Lipa, Svornost), a diákság, a munkásság és a parasztság felhasználásával forradalmi úton akarták a szláv szabadságot kivívni s ezzel a különbenis gyűlölt Windischgrätznek, az absolutizmus látható képviselőjének uralmát lerázni.

A forradalom megszervezetlen, előkészületlen, ügyetlen volt; végül maguk a csehek — a Palacky által képviseli ausztroszlávizmus képviselői — árulták nyilván el, mint politikai elgondolá-

nemességet 1569-ben szerez „Besztercei“, majd „Szandai“ előnévvel. Magyar nemességet szerzett ősiük Hajniki Bezzegh Évát vette feleségül. A család a felvidéki magyar nemesi családokkal házasodott. György nevű ősiük a Caraffa-vértanúk sorában szerepel. Sréter Lajos atyja: László. Nógrád vm. főszolgabírája volt, anyja, Beniczai és Micsinyei Beniczky Éva. Sréter Lajos a szabadságharcban hamar törzstiszt lett. A schwechátí ütközet balszárnyát vezényelte, majd mint ezredes vonult Görgyével a bányavárosokba. A szélaknai csatában súlyosan megsebesült s többé fegyvert nem foghatott. Világos után emigrált. Az általános amnestia után hazajött s haláláig országgyűlési képviselő volt.

sokkal összenemegyeztethetőt s a forradalmat június 12-én csírájában elfojtották.⁵

A prágai forradalom leveréséről s majd a Nádor-huszárok szökéséről, íme ezeket örökítette meg tehát a napló:

1848. június. Részvétel a prágai forradalom leverésében.

Június 14-ike⁶ volt, mire visszatértünk régi stációnkba⁷ Schlanból,⁸ hova *Ivánka Imrével*⁹ voltam kirendelve, ki főhadnagy volt az ezredben: Már útközben sok mindenféle híreket hallottunk, különösen a prágai lázadásról s haza értünkkor komoly készülteket találtunk az el indulásra; parancsolatnak csak az volt, hogy készen legyünk minden percben a kiindulásra, én mind amellett nem bírtam ellent állni egy titkos sugaltnak, mely Mariehez hívtott, kiindultam Z...b¹⁰ felé, mely falu csak félórányira fekszik Launtól. Mintegy 11 óra lehetett s mink egészen magunk valánk a kertben, nem gondolván, sőt nem híven, hogy oly késő lehessen, midőn egyszerre sebes lódobogást hallánk, nekem tüstént eszembejutott Prága, de nem akarván az elválást nehezíteni, nem mondtam, ámbár Mari gyanítani kezdé, hogy ismét sokáig nem látjuk egymást, de én kivertem azt fejéből s midőn közeledett a sebes lovas kibent tüstént nyargaló huszárra ismertem, a kerítéshez mentem s kértem, hová megy? erre azt kaptam válaszul, hogy ő ordonánccal s parancsot viszek úgymod *Kisfaludy Antal*¹¹ hadnagy úrnak, mert holnap háborúba megyünk, ezt halva tudtam hányadán vagyok, Marietől elbúcsúztam szüleitől nem is, Marie nagyon nehezen búcsúzott s szinte érezte, hogy nem igen látjuk már egymást s megígérvén egymásnak, hogy szorgalmasan fogunk levelezni,

⁵ Steier Lajos: A tót nemzetiségi mozgalom fejlődésének története, (Liptószentmiklós, 1912.).

⁶ A prágai forradalom napját a sok ellentétes meghatározással szemben a Hóman-Szekfű féle magyar történet (VII. kötet, 255. oldal) június 12. napjában jelöli meg. Ha ezt fogadjuk el irányadónak, akkor az itt közölt időmeghatározásokat 6 nappal előbbre kell tennünk.

⁷ A stáció, a napló további leírása szerint, Laun városában volt, Prágától északnyugati irányban, Schlantól mintegy 15 km-nyire, az Eger partján, a Prága—Schlan-vonal meghosszabbításában.

⁸ Város Prágától északnyugati irányban, ettől mintegy 20 km-nyire.

⁹ Született Felsőszemeréden (Hont vm.) 1818. XII. 9., † Besnyőn, 1896. VII. 27. — Gr. Batthyány Lajos személyi titkára volt; 1848 augusztus 17-én őrnagy s már résztvett a pákozdi csatában. Október 12-én ezredes s a magyar főserég jobbszárnyának parancsnoka. A kiváló tehetségű Ivánka Imre előtt nagy jövő állott, amikor október közepén követi minőségében Bécsbe küldték Windischgrätzhez, ahonnan visszatérőben Jellasics elfogatta és Königrätzbe záratta. 1850-ben szabadult, kegyelem folytán. 1861-től országgyűlési képviselő, utóbb a Magyar Északkeleti Vasutak vezérigazgatója, v. b. t. t. 1895-ben főrendiházi tagságot nyert.

¹⁰ Zittolib.

¹¹ Kisfaludy Antal, sz. Niezken, 1824. Kisfaludy János és Kroyherr Zsófia fia.

elváltunk, én egyenesen Kisfaludyhoz menék ki szinte itt volt stációba, ő mondá, hogy csakugyan Prágába fogunk holnap korán elindulni, nekem egyik paripáját megnyergelé s én szerencsésen hazaértem, ezalatt Marci¹² otthon mindent rendbehozott s én nyugodtan mentem ágyamba. Gondolatim kellemesen foglalkoztattak az elmúlt nap gyönyöreivel s a kétes jövőt rejtő pálya reményeivel. Gondolom, minden tettek után sóvár fiatalember kedélyébe nagy s állandó benyomást okoz azon kellemes hír, hogy tér s alkalom nyílik pályáján a kitüntetésre. Június 16-ára ébredvén, élénk zsihogást és zajt hallék Laun minden utcáin, mert a piacon gyűltek össze a falvakon szanaszét tanyázó huszárok, ez s a podgyász s különféle katonai s táborigeszközök összepakolása által okozott zsihaj, sajátos életszűréssel tölték be a kisszerű város uccáit, az elindulás reggeli 6 órára volt kitűzve s már közeledett is a határozott idő, midőn egyszerre megjelent Záczból¹³ ezredesünk az ott tanyázó huszár csapatával, csak az ő elérkezését vártuk s megjötté után mink is tüstént útnak indulánk, a legénység harcvágya sok sajátos trefára adott alkalmat, ezredesünk német, ki mindenekfelett derék huszár volt, elménkedéseivel még élesztette a jókedvet, így haladt csapatunk sebesen, hol ügetve, hol vágatva a veszélybe forgó Prága felé, jó kedvvel, sőt örömmel sietett a bátor huszár a panszlavisztikus hidra leölésére segédkezett nyújtani. Valóban ez eredeti mars volt s igazán huszáros, mert lóháton egy egész csapatnak, sőt ezrednek 8 mérföldet, sőt ennél is többet 10 óra alatt megtenni mindég tesz valamit. Még jó távol voltunk Prágától, mikor már hallottuk az ágyúzást, ez csak nevelé a jó kedvet és sietette menetelünket, már 4 óraker beértünk s számtalan vivattal fogadtattunk a szorongó őrségtől, kik jöttünk által újra felébresztettek s valóban, szép látvány is volt tán egy negyed óra lefolyta alatt különböző oldaltól látni egy siető huszárezred megérkezését. Windisch-grätz nem hitte oly váratlan és sebes megérkezésünket s bár kellemetesen, de mégis meg volt lepve.

Azonban éppen azért nem volt számunkra legkisebb rendelés se téve, mi tehát a Marien sáncon táborát csaptunk s az otlévő nagy fűvet kaszáltuk fátad és éhes lovaink számára, mert minden széna és zab magazin a lázadók kezében maradt. Alig pihentünk egy órát, parancsot kaptunk a Mariensáncot a Lőrinchegygel felcserélni, így telt el az egész nap s lovaink egy marék zabot se láttak, e nap szép látvány tanuja valék, huszárajaink t. i. hogy lovaiknak eledelt szerezzenek, életveszély közt ereszkedtek le futrázs kötélen a vár sáncaiba, onnat kimentek a mezőre s a közel fekvő szénát felnyalábolván, ismét kötelek által a fent maradt pajtásaik által felhúzódtak s mikor elég szénát hordtak, szinte magukat is, tanúsítá itt is a huszár, hogy életét is képes veszélyeztetni, csak hogy lova ne koplaljon.

18-án parancsot kaptunk a *Szt. Margareth zárdát* ha még nem késő a felkelők ellen megóvni és védelmezni, erre azon osztály huszár küldetett ki, melybe én szolgáltam (1 Majors) egy csapat

¹² Hűséges cseh szolgája. (Martin).

¹³ Szomszéd község.

vadász kíséretében. A zárda mint egy $\frac{3}{4}$ órányira fekszik Prágától, itt megerkezve már egy csapat felkelőt ben találtunk, kik éppen a papok bőrére ittak s egy tetemes mennyiségű bort és sert marhát és pénzt szándékoztak requirálni, ezen a fallal körülvett zárdábanlevő csapat sikeresen tarthatta vona magát, de trombitáink harsogására már megrettentek s huszáraink megpillantása elegendő volt reá. őket szaladásra bírni s így sikerült az első expedició vér nélkül, sikerrel, ez olta el nem hagytuk a zárda udvarát itt végig mindég a végőrség tanyája volt s a papok jól is tartottak mindég. Ez alatt a városban is zajos volt az élet, minekutána Windisch grätz nejét meglőtték s maga a kommandirozó is csak egy csapat gránátos és huszáraink segítségével menekült a felső várba s minekutána minden katonaság kihúzódott az alsó városból, a kis részre, a lánchid lehordatott s a szép nagy Sz. János hidja megerősítettvén, az alsó város ostromállapotba helyeztetett, itt történtek ugyan kisebb-nagyobb összecsapások néhány Baricáda ostrom, de ez mind csak gyermekjáték volt egy nagyszerű forradalom csatáihoz képest, *Bónis Bertí*¹⁴ pénzének köszönhetette egy ily ucca csatába életét, mer egy golyó vastag tárcájába akadt meg, egyszer engem is megdicsértek. — Néhány nap mulva bombázták a várost, de csak két bombát eresztettek reá s az alsó város malmait meggyújtották, ez nagyszerű látvány volt, főleg nekem, ki még akkor ehhez hasonlót nem láttam, azonban a gyáva csőcselék nép annyira megijedt, hogy másnap fegyvereit letevő, még egy kisszerű mozgás volt, melynek Pechovitznál a 2 Majors 1-tes Svadronja attaqueja végkép véget vetett s az egész csehországi táborozás alatt nem volt több baj, ámbár szeptember végéig voltunk táborban, de ez csak úgy nevezett parade lager volt.

*

Július közepétől Október 15.-ig

Tiszté kinevezésem, Sréter, viták, Komlói és elfogatásom, kiszabadulásom, a táborból való hazamenetel, Sréter október 4. szökés hazámba, az ut kalandjai, Szt, Pétery, Pozsony.

Ezalatt ismét a békesség unalmas s egyhangú szolgálata következett s a harc változatosságait egy parade lager secaturái váltották fel, kivéve néhány női kalandot, unalmas volt a prágai táborozás annak, aki nem akart sokat költeni és így drága pénzzel mulatságot vásárolni, így telt el július, ezalatt *Vernier* szabadsággal hazament s a legénység s magamnak is nagy öröme *Sréter* vette által a század parancsnokságát, mint százados kapitány, ámbár szigorúan hánt velünk, mégis szerettük, mert jó katona volt s azonfelül tudott a magyarral hántni, talpig becsületes és magyar érzelmű ember lévén, lassanként megszünt azon rideg hártya köztünk, mely a rosszul ajánlott kadét és szigorú kapitány között rendesen létezni szokott s éppen azon oknál fogva kezdett *Sréter* szeretni, amiért *Vernier* üldözött, t. i. mert magyar voltam s hazámat buzgón védtem mindig az irigy németek ellenében, ezalatt napról napra tornyosultak a hazánkat mindég hibáztató hi-

¹⁴ Tolcsvai Bónis Bertalan, Bónis András és Ecsedi Csapó Julia fia.

rek, ezt igyekeztek a német érzésű főbb tisztiek köztünk elhinteni s ezáltal a néha néha levél, vagy más alkalom által hozzánk jutott igaz híreket rossz világba mutatni, de mégis hallott a legénység is a rác lázadás borzalmairól s nehezen esett a hazáját hön szerető kunnak az a gondolat, hogy a kunság veszélybe lévén, neki távol honától kell bitangolni, ahelyett, hogy honát védje; ezen jóérzést mindenféle hírek terjesztésével igyekezünk még nevelni s könnyű volt az egész ezredet oly lelkesedésbe hozni, hogy hasztalanok legyenek osztán az osztráknak lecsillapítani a már zsarát-nokká hatalmazott szikráját a honszeretetnek. — Ily állapotban volt az ezred *augusztus elején*, mikor én tisztté kineveztettem; tisztí állásomnál fogva én tágasabb körökbe mozoghattam s ámbár még kadett létemkor is mindig tisztiek társaságában valék, mégis voltak esetek, nevezetesen az utolsó időben gyakori tisztí gyülekezetek, melyekben csak mint tiszt vehettem részt, sajátyszerű volt utolsó időben a tisztikar szelleme s igen észrevehető volt, hogy mióta a nemzetiség kérdése létezett, azóta megszűnt a pajtásság szoros kapcsa, sőt az ezred egészen két részre oszlott, az egyik s nagyobb résznek jelszava az volt „*hol a zászlóm, ott a hazám*“ a kisebb résznek jelszava volt „*a haza minden előtt*“. Ezen kis részihez az ezrednek tartoztam magam is, voltak még némelyek, akik jó hazafiak lettek volna, de sokkat régibb tisztiek voltak, mintsem hogy mertek volna nyíltan hazájuk mellett s a szabadság ügyéért fellépni s szüntelen laviroztak, ámbár a mi pártunk (feje *Sréter* volt) sokkal gyengébb volt számra, mégis igen szabadon nyilatkozott s gyakran komolyabb vitákba keveredünk tisztí társainkkal a magyarországi kérdés végett. — A tisztikar ily meg-hasonlott állapotban volt akkoriban, midőn a magyar ezredék hazamenetele a császár által megrendeltetett, ámbár igaz hazafi kevés volt a tisztiek közt, azaz olyan, aki honáért mindent képes lett volna áldozni, mégis majdnem az egész tisztikar szivesen vette ezen hirt, ez némileg közelebbhozta ismét a kedélyeket, de a régi pajtásság már meg volt ingatva, azonban egy nap a másik után eltelt anélkül, hogy a hazabocsátó rendelet tudunkra esett volna s a manifesztum tartalmát csupán újságokból ösmertük, végre meguntuk várni s ismét kezdtünk összegyülekezni s a teendőkről tanácskozni, egy ilyen tanácskozmány eredménye lőn, hogy két tiszt a tisztikar nevében szólítsa fel az ezredet az engedelem kivitelére, ezen két tiszt *Sréter Lajos* és *Ordódy György* kapitányok voltak s el is mentek az ezredeshez, mire azt a választ kapták, hogy majd fog a Commandirozóval e felől beszélni, másnap parancsot kapott az egész tisztikar *Vindisch-Grätz* herceghez megjelenni, megjelentünk s a királyi vár egyik termében összegyűlve vártuk a herceg megjöttét, a törzstisztek egy mellékszobában tanácskoztak egy ideig, később ők is hozzánk jöttek, mintegy negyedóráig valánk együtt, midőn egyszerre megnyílik a terem s a herceg pompás tábornoki öltönyébe, segédje, *Schobeln* ezredes kíséretébe. Egy kurta, de válogatott beszédet tartott, melyben előadá, mennyire kedves neki ez a derék jó ezred s hogy ő csupán ezredeinknek köszönheti a Prágai zavarok ily sikeres és rögtöni lecsillapítását, továbbá mondá, hogy neki ezen derék és vitéz ezredre még továbbra is szüksége van s hogy Magyar-

országba a dolgok már végkép le vannak csillapítva, a rációk széjjelverve s ennek bizonyításául olvasott egy istentudja hol szerkesztette Proclamációt, egyszóval nem engedé a hazamenetelit az ezrednek, képzelné lehet, hogy ez sok vitákra s elégtelenségre adott alkalmat s alig ment ki a herceg, mikor már hangos harmává alakult a vitatkozás s alig sikerült a törzstisztek működéseinek a felzigatott kedélyeket lecsillapítani, ez alkalommal néhány érzékeny szó is váltatott, szétoszolván a tisztikar, apróbb csübbök gyűltek össze, melyek abban egyeztek meg, hogy minekutána nem eresztik az ezredet haza, quietálni fog mindegyik, aki magyar érzelmű, ezen gondolat keveseket kivéve, általános nyelésést nyert, de minekutána a quietálást mint az utolsó útat tekintettük, még néhány napig halasztódott abban a reményben, hogy ez a demonstratio reábirandja a Herceget, hogy hazaeressze az ezredet, de hasztalan vártunk s reméltünk ámbár, 4 nap mulva ismét összehívott *Vindisch-Grätz*, de korántsem, hogy hazaeresszen, sőt inkább egy komoly, szigorú beszédben tudatá velünk, hogy a mostani (háborús) időben igazi és bátor katona nem quietál s ha mégis találkozna, aki akar quietálni, annak sem fog megengedődni, mert tisztekre szükség van, úgymond s végtére elsorolá őseink híres hűségét és tanusított bátorságát az osztrák ház védelmében, megemlíté még azt is, hogy mennyire bátor és jó katonának tart s hogy hűség nélkül nem lehet jó a katona, figyelmeztetést adott s elbocsájtott azon reményben, mint mondá, hogy többet nem fogjuk egymást ily kellemetlen ügyben látni, — komolyan, legkisebb zaj nélkül, sőt búsan oszlottunk szét, mert mindenkünk érezte, hogy sokkal komolyabb a dolog, mintsem hogy jó szívrrel lehessen rajta segíteni, de a legtöbбекre nézve, rövid benyomást tett, csak kevesen valánk, kik el voltunk határozva minden áron hazánkon segíteni: együtt mentünk a várból *Sréterrel* a *Lörinchegyi táborba*, még egy néhány tiszt az ott tanyázó osztályból volt velünk; szóltanul menénk végig a *Pohorzseleczen*, kiki magával és terveivel volt elfoglalva s bár rokonszenvűek voltak terveink, szólni nem mertünk, mert volt velünk egy gaz is, akit talán nem ok nélkül gondoltunk kémnek és ezért őrizkedtünk tőle, ez *Schobeln hadnagy* volt, a herceg segédjének öccse. Csendesesen ballagtunk tehát, csak midőn jól elhagytak a többiek s magunk maradtunk *Sréterrel*, kérdé ez halkán tőlem mit szándékoznék tenni, én azt felelém, hogy quietálok: de azt nem fogadják, mondta *Lajos*, mégis hazamegyek én, felelém, *Sréter* nem szólt, de egy mindent mondó arccal szorítá meg kezemet, én értettem. — !! Szólanunk egymással az napon nem lehetett, mert körül voltunk hálózva kémek által, nem szóltunk, de értettük pillantásainkat.

Feladatul tevém magamnak a legénységet kiösmerni, ezt legcélszerűbbnek gondolám este az őrtüzeknél, mikor egészen magukra vannak, gyermekkoromból hallám atyámtól, hogy a táborban legőszintébben rostálja meg a közember tisztjét este az őrtüzek mellett s feltevém magamba, hogy majd ezt felhasználom, úgy tevék, odasompolyogtam, fedve az éj sötétsége által, hallám egy érdekes párbeszédit két veterán huszárnak, míg egy harmadik

fiatal fiú egy kötelék szénán ülve merően nézett a vidoran lobogó tűz lángjaiba.

Eh a krisztusát, mondá az egyik, ne búsulj öcsém, ki tudja igaz-e, az ifja nem felelt, de helyébe a másik veterán, már pajtás — úgymond — kell valaminek lenni, nem láttad, hogy a tiszt urak ma megint mindnyájan a Generál Commandónál voltak, pedig parádében és mikor visszajöttek milyen haragosak voltak, egyik sem szólt egyet és nem ok nélkül hagyta el az örökös jókedv tiszt urainkat. Igazad van, felele az első, sohasem is láttam oly komolyan hadnagy urunkat, krisztus úgyse főznek valamit, azt mondják, hogy az Obresztlaidnandoknál valami magyar úr volt s beszélt a káplár uraimékkal, csak azon veszed magad észre mikor azt mondja majd a kapitány, na ha haza nem bocsájtanak, hogy il a berek megyünk, és akkor pajtás az istenit a kutya rácának, megmutatjuk neki mit tud a Palatinus huszár, bizony monda a másik szeretnék már valaha hazamenni, 10 esztendeje nem láttam hazámat, csak volna aki vezetne, szent úgyse akár el is szöknék. Ekkor én is a tűzhöz léptem, a huszárok kevésse megdöbbenek, miről tanácskoznak kendtek bátya, kérdem, mintha mitsem hallottam volna. Ösmertek embereim s bizalmasak kezdtek lenni, hát bizony csak arról hadnagy uram, hogy rossz híreket hallottunk országunkról s nem tudjuk, hogy áll ott a sor, bizony mondtam, szó ami szó, de otthon fellázadtak a rációk, ölnek, pusztítanak, rabolnak, erre az említett fiatal huszár réám mereszté bánatteli szemét s két könny eszorgott le arcán, kérdeám tőle mi baja, nem felelt, megújítám kérdéseimet, erre az egyik veterán azt mondá, rossz levelet kapott uram, az bántja: Mit írnak öcsém kérdem bizalmasan a fiút, bizony uram felégette a rác házamat, anyámat és két testvéretem megölték, atyám írt a táborból s azt írja, hogy jöjjenek ha jöhetnek, mert itthon szükség van minden magyarra és én nem mehetek hazámat segíteni, tevé fájdalmasan hozzá, majd eljő az idő öcsém mondtam, ahol mindnyájan megmutathatjuk, hogy igaz magyarok vagyunk, igen ám hadnagy uram, de azt mondják, hogy nem bocsájt a Generális úr hazánkba, azon is segítünk öcsém, csak akarni kell s mindent ki lehet vívni s ha máskép nem, erővel is hazamehetünk. Biz igaz az, amit a hadnagy úr mond, felel egyik veterán csak vezessen hadnagy úr, szeretném látni ki merne ellentállani a Palatinus huszárnak, ezt mondva büszke öntudattal penderítve végig torzborz bajszán a bátor kun. Jó éjszakát fiúk, mondtam, ami közöttünk volt közöttünk maradjon. Nem is vagyunk mi vén banyák, volt rá a felelet; elmenék sátramba s örültem a legénység lelkesüléségének.

Közben kellemetlen összetűzés történt. Leírja a napló, hogy egy *Komlósy* nevű férfiú¹⁵ érkezett a táborba, akivel hamar bizalmas beszélgetésbe kezdtek. A legénység hangulata iránt érdeklődött, egyben elhozta Kossuth kiáltványának csomó példányát, amelyet titokban széjjelszórtak a legénység között. Csak Dessewffy Dénes ügyessége folytán menekült meg az elfogatás-

¹⁵ Valószínűleg azonos Komlóssy László debreceni követtel.

tól Komlósy. Elutazása előtt azonban levelet küldött számára a bérkocsissal. A levél Vindischgrätz herceg kezeihez került. A levélben köszönetét küldi a hálás haza nevében megmentéséért, továbbá emlékezteti a megbeszélte terv kivitelére s egyszóval „az egész titkot feltárja, mit együtt megbeszéltek”. Dessewffy Dénest letartóztatják, de miután vallani nem hajlandó s a levél nyilván mégsem tartalmazott valamely összeesküvés tervet, másnap szabadon bocsátották.

Örömtelt szívvel siettem legényeim közé, folytatja a napló, kik egy hála istenekkel és isten hozta a hadnagy úr, meg itt van már a hadnagy urunk fogadtak, el kellett beszélnem egész fogságomat, melyet csak egy itt-ott kicsúszott istenit, vagy krisztusát szakasztott félbe. Ezolta megszűnt az osztrák tisztvári félelem s pajtasok lettünk mindnyájan, anélkül, hogy megszűntek volna embereim mint feljebbvalót tisztelni; jelentém magamat *Sréternél*, mint elő van írva, hogy kiszabadultam fogságomból s ő résztvevőleg szorítá jobbomat. Sok érdekes tanácskozmányok és viták köztött jött meg október 3-ika, azonban a köztünk létező tanácskozmányok rendesen és lelkiismeretesen bejelentettek a fő laktanyába alávaló kémek által, kik szemtelenül bitorolták a huszár-egyenruhát.

Október 3-ikán parancsolatunk szerint a táborba vizitiroztattunk, vizitálás után téli stációra masirozandók, itt egy jellemvonása a huszárnak érdemel említést, a gyakorlati helyen kívül az elsáncolt táboron egy szép nagy talló földön voltunk felállítva az egész lovasság. Midőn a vizitáló tábornok, *Hg. Vindisch-Grätz* a sorok előtt táborkarával ellovagolt, mindenütt egy harsogó vivatot kapott, a mi ezredünk előtt elmentvén, a legmélyebb csend volt a sorokba s a komoly huszár oldalához szorított karddal nézett a dühös németek szeme közé, de nem szólt; erre senki sem kényszerítheti a katonát, mert Reglement szerint sorba álló katonának szólni nem szabad, a szemle végével elmasiroztunk, útközbe az ezredes oldalán masiroztam s ő igen szabadkozott afelett, ami néhány nap előtt velem történt, én arra azt felelém, hogy bár igen meg vagyok győződve ezredesem szívességéről irántam, mégis által fogja látni, hogy ilyen körülmények után nem szolgálhatok tovább, erre a becsületes ezredes kitérőleg felelt. Este egy faluban voltunk *Lajos* szállásolva s éppen nála valék s a hazamenetelen tervezünk, mindőn egyszerre nagy kardesörtetéssel az *ifjú Vindisch-Grätz* robogott be, *Lajos* mint háziúr nagyon hidegen fogadta, sőt tudtára is adta, hogy az apja, t. i. a vén herceg nagyon is körülvette már kémekkel s feleslegesnek hiszi, hogy még fia is kém legyen. Szegény gyerek, soha hasonló zavarban embert még nem láttam, ámbár magam is azt hiszem, hogy mint mondta, a Nassau Herceget kereste, mégis bosszantott az ő megjelenése, mert felzavará terveink szövevényét, gondolni lehet, hogy nem sokáig mulatott nálunk, elment s mi továbbfolytatánk a kedves foglalkozást, míg a késő éj választott el egymástól.

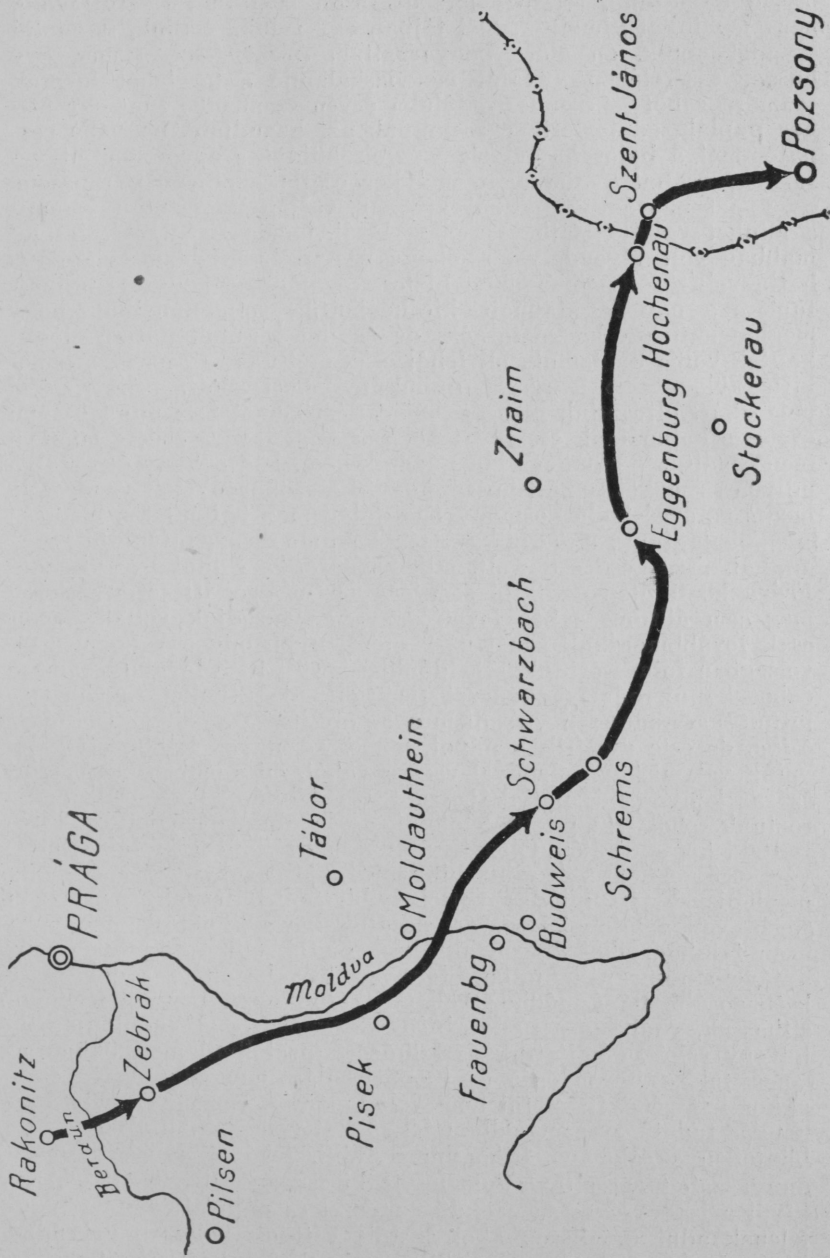
Okt. 4. Ismét egy stációt masiroztunk s annyival távolabb valánk kedves hazánk virányaitól, én délután által lovagoltam a másik faluba, hol *Lajos* volt állomásozva, ideérvén nagyon meg-

lepett Lajos szokatlan komolysága s azon felszólítása, hogy még az éjjel kell szöknünk, én azt hívém, hogy először hazamenendünk téli állomásainkra s ott az ócskaruhát s szerszámot kicsérelve, egyesült erővel indulandunk s ezt elő is terjesztém Lajosnak, de ő azt felelé, hogy ma okvetlen kell mennünk, mert tervünknek nyomán vannak s holnap aligha el nem fognak ismét, egyszersmind mondá, hogy *Szentpéteri* el van látva az illető irományokkal és mappákkal, amelyek után menendünk, egyszersmind mondá, hogy már el van rá a legénység is készítve, csak mennék haza s bírnám rá szakaszomat s ha lehet a gaz *Radics* szakaszát is az eljövételre s tíz óraker a keresztnél egy már megjelölt helyen fognak összegyűlni. Úgy lőn, én hazamenék, a legénységet a kis, de lelkes *Belicza* káplárom által összehívátam s egy rövid huszárhoz intézett beszéd után tudokra adám, hogy a haza veszélyben van, nekem mint magyarnak kötelességem hazámat minden áron védeni s én hazamegyek s a legénységtől, kinek e merény szerencsétlen sikerénél csak akasztófát ígérhetek, búcsút veszek ezennel, tudtam előre mi lesz a beszédemnek hatása, egy rivalgó „éljen a haza“ volt a felelet s osztán egy ünnepélyes eskű, hogy el nem hagynak és hogy mindnyájan a haza védelmére készek utolsó csepp véreket áldozni. Ezután elbocsátám embereimet, hogy kiki csendesen nyergeljen s készen legyen az első pisztolylövésre, trombitáltatni nem akartam, nehogy feltűnjön az éji csöndbe, magamhoz vevém töltött pisztolyaimat, avval az elhatározott szilárd feltétellel, hogy ha amit Isten ne adjon, elárultatnék s el akarnának fogni, az első golyót ellenem, a másikat magam koponyájába repítendem. Hallgatólag dobogó szívvel vártam a kirendelt időt s nyugtalanul néztem a lassan haladó óram mutatóját, végtére megjött az óhajott perc s néhány nyugtalan legény kilopadzott lovával a piacra, midőn a *Radics* szakaszához küldött embereim néhány lovas kíséretében megtértek, ekkor kilévém pisztolyaimat, mely az éj csöndjében messze lehetett hallható, alig durrant a pisztolyom, midőn már együtt volt kis, de elszánt csapatom, legényeim a legnagyobb csendességgel, de egyszersmind gyorsasággal is gyűltek össze, általnévén kis csapatomat, melyből egy sem hiányzott, sőt még a remondákat is elhozták, útnak indultunk Isten segítségével. A szökevények jelszava ma „éljen a haza“ volt, magam lovaira ültetém a privátdieneremet (s az ostoba, de különös hí Marczit, ki Cseh volt ugyan s *Martinnak* hívták, de irántam oly hűséget tanúsított mindig, hogy azt nem méltányolni lehetetlen volt, már csak azért is, hogy mikor utolsó este elbocsájtám s azt mondtam neki, hogy én haza megyek, s az életveszélyes is, ő rimánkodott, hogy vinném el őtet is s mikor nem akartam, előmbé térdelt s megesküdött, hogy ha el nem viszem főbelövi magát, mert úgymond, hogy ő jóltevőjét sohasem fogja e veszély idején elhagyni, elvittem tehát) s egy kis paktáskába pakolám legszükségesebb s extrateljes holmimat s úgy indultam csapatom élén öröm és reménytelt szívvel a fáradalmas s veszélyes úton a kedves drága hon határai felé, véretem s életemet örömmel áldozandó szabadságáért s megtartásáért, ilyen érzemények között ültem lóra s indultam csapatom élén a

kijelölt hely felé, útam a *Lajos* tanyáján vitt keresztül, itt megérkezve, szinte megborzadtam, mikor a *Lajos* laka előtt csak 3 huszárt láttam. kérdem tőlük hol a többiek s azt felelték, hogy nincsenek, bemenék *Lajoshoz*, éppen lova fejébe húzta a kantárt és sietésre inté legényeit, kik még az ő istállójában voltak, szemlátomást megörült jöttömön s midőn jelentém, hogy egész szakaszommal itt vagyok, még nagyobb volt öröme, panaszóla egyszersmint, hogy el vagyunk árulva s hogy sietnünk kell, ha nem akarjuk magunkat elfogatni, még egy reménye volt, hogy *Szentpéteri* fog egy egész századot magával hozni, kiindultunk a *Lajos* tanyájáról, minekutána az éles történyeket a gaz s alkalmasint áruló őrmester (*Riegler*) reszketve általadá az érte bemenő két huszárnak. — Éj volt, egy koromsötét októberi ködös éj, mely igen alkalmas hasonló merények kivitelére, de csak ösmerős úton s annál veszélyesebb, mennél sötétebb egy ösmeretlen bujdosónak, nekünk sokat ártott, mert sok megszökött legény a sötétségben eltévedvén, reánk nem akadt s ezáltal csapatunk tetemesen szenvedett számba. ... elérvén az összejövetel helyének megnevezett keresztet, megállapodott csapatunk, itt a többieket bevárando, kis idő mulva három éles fütyténtést hallánk a távolba, ez volt ma a tábori hang, feleltünk neki, kevés idő mulva megismételve s közelebb hallánk, ismét feleltünk s egyszersmint néhány legény azon irányba, honnét a hang hallatszott, kiküldöttünk bajtársaink elébe, rövid időn élénk beszélgetést hallánk s örömmel vettük ki, hogy *Görbe*, a hetedik szakasz néhány legényével csatlakozott hozzánk, kisvártatva ismét hallánk a távolba a tábori jelt megszólalni, több fütytentyéseket is egyszerre, itt tehát többen igyekeztek hozzánk csatlakozni, felelék a jelnek s egyszersmint magam indultam 2 emberrel a jövevények elejébe, hogy ha netalán tán, mi nem volt lehetetlen, ellenünk kiküldött német lovasság élt volna tábori jelünkkel, többi pajtásainkat efelől tudósítsuk, velem volt cseh inasom, Marcsi is, ki majd halálatom okozá, mert midőn éppen fütytentyek, ő közel megpillantva valakit, azt kiáltá németül, Herr Leutenant ich sehe hier etwas, erre *Szentpéteri*, mert ő volt embereivel, halván német szót és setét lévén, azt gondola, hogy német lovasság s őket akarjuk elfogni, nekem ugratott s azon kiáltásomra, ki vagy, pisztolyát mellemre szegezé s egy... jelszót rivalga előmbe, válaszom egy haza mindenekelőtt volt, erre leereszté pisztolyát, de mégsem hitt egészen, mert nem dugta a pisztolyt tokba s csak mikor *Lajoshoz* vezettem s meggyőződött afelől, hogy egy cél után törekszünk, kért bocsánatot bizalmatlanságáért s megvallá, hogy azt hitte, hogy ellenséges szándékkal volnék. En ezelőtt nem ismertem *Samut*, mert egészen más osztálynál volt zászlótartó, itt ösmerkedtünk meg, ahol a haza igénybevette minden honfi karját, *Samu* egyike a legbecsületesebb férfiagnak s legjobb honfiagnak, kiket ösmertem, neki nagy része volt ezen összeesküvésbe, később igen jó s őszinte barátok lettünk, s maradtunk mindaddig, míg honszerető szívét áldozatul adá a szeretett hazának, egyebe se volt, mint egy őszinte bátor, a honát lángolón szerető magyar szíve s azt adá a honnak, az Iglói csatában esett el hősileg, béke hamvainak.

Az ő csapata volt utolsó, mely hozzánk csatlakozott s ő hozza azon hírt, hogy tervünk fel van fedezve s hogy már őt egy jó darabon üldözték volna is a Stábnál létező néhány tisztnek. A keresztnél osztottuk ki egymásközt a parancsnokság ágait következőleg: *Srétert* egy szívvel s akarattal vezérül választánk, ő volt parancsnokunk és élet-halál ura, én által vettem az útvezetési ügyet, s *Szentpéteri* a fegyelem feltartásával bízott meg; ezután egy rövid, de ünnepélyes beszédet tartott *Lajos*, nem olyat ugyan mint azt a gyűlésekbe szokták s mely beszédeknel sok szép szónak kevés sőt semmi veleje nincs, ő röviden, de lelkesen s a huszár szívéhez hatólag szólt, amelyben egyszersmind mondá, hogy ilyen esetben szigorúnak kell lennie s ő bárkit, aki feljebbvalójának nem engedelmeskedik főbe fog lövetni, ezután mindnyájan bár rövid szavakba, de őszinte szívvel megesküdtünk s ezen néhány szóba foglalt esküt sokkal mélyebb érzéssel mondta el mindenik legény, mint az osztrák gyűlölt zászló esküjét: az eskü szavai a következők: „*Esküszünk az élő Istenre és a kedves hazánkat védő szüz Máriára, hogy a vészbenforgó drága hazánkért utolsó csepp véréünket örmöset áldozzuk s a minket hazavezető feljebbvalóinknak utolsó lehelletünkig engedelmeskedünk, azokat mindaddig hűen követhetjük, míg hazánk rólunk nem rendelkezik, Isten minket úgy segítjen, aki ezen eskű ellen vét, pajtásai által végeztesen ki*”. — Elindultunk *október 5-én* Istenre bízva veszélyes, de szent kötelességérzetből eredt vállalatunk szerencsés kimenetelét, ámbár helyzetünk oly kétes volt, hogy szinte valószínűnek lehetett mondani mindnyájunk vesztét, de bízunk feladatunk szentségében, az isteni igazságban s kardjaink súlyában s elindultunk az ő és szeretett hazánk nevében.

Utunk *Rakoniczon* vezetett keresztül, e várost ki nem kerülhettük, kénytelenek voltunk tehát sietve haladni, hogy hamarább érjünk ide, mint a netalántán szökésünket akadályozandó rendelőment, mert azt tudtuk, hogy itt két század gyalogság fekszik. Az éj oly sötét volt, hogy alig lehetett két lépést látni s mi, hogy idő előtt megérkezessünk, igen sebesen kénytelenek valánk menni. Egy útközben talált faluból kalauzt vittünk magunkkal akaratja ellen is, a pisztoly mellére szegezvén lóra ültettük a reszkető csehet s így értünk célt. A város elé érkezve a kapukat zárva találtuk. Zörgésünkre egy ór kérdé kik vagyunk, hallva lódobogást és több hangot, a káplárt tudósítja a történetekről, de ez kinyitván a kaput, megelégedett azzal, hogy tiszteket látott, nem is álmodta, hogy egy ilyen rendes tisztekkel masírozó trupp képes volna szökésre. *Rakoniczot* hátunkbahagyva, könnyebben lélegzettünk, mert hiszen mindnyájan tudtuk azt, hogy *Rakoniczon* úgy vagyunk, mint az egér a fogóban, kiérvén a városból már a hajnal szürkülete mutatá a közelgő nap világosságát, a mienkhez hasonló esetben jobb szereti az ember az éj homályát a nap fényénél. Reggel egy útközben talált kocsmában lovainkat jól megetettük, elvül hoztuk fel a lónak annyi zabot adni, amennyit megbír enni, magunk s a legénység pálinkát früstököltünk. Ez *október 5-ike* volt. Itt tervet kellett csinálnunk s elindultunk veszélyes vándorlásunkat tovább folytatandó. Ma szerencsésen, de

A Nádor huszárok szűkésének útja 1848-ban.

lassan haladtunk, részint mert óvatosan mentünk, részint pedig mert lovainkat kiméltük. Dél tájban egy faluba értünk, itt etetni szándékoztunk, én előre benyargaltam *Szentpéteri* s még egy huszár kíséretében a falut megvizsgálándó s ha lehet lovaink számára zabot szerzendő: a faluba érvén szemembe tűnt egy csinos paplak. odatartottam, a papnak azt hazudtam, hogy én csapatommal a bajor határ felé vagyok küldve s egyszersmind várok egy csapat gyalogságot, melyhez csatlakozni van parancsom. ezzel azt akarám a papból kihozni, vajjon nem tud-e valamit a minket veszélyeztethető gyalogságról, hazugságom sokkal finomabban volt kigondolva, semhogy a pap legkisebbet is gyaníthatta volna s itt tökéletesen biztosak valánk. sőt meg is hálhattunk s a nap fáradalmait kipihenhattuk volna anélkül, hogy meglepetésünket kockáztatnók, de ezáltal kipótolhatatlan előnyt kaptak volna üldözőink, mi tehát csak ettünk, a szénát, a zabot kifizettük, a pap kenyeret, pálinkát és bort adott, azért fizetést nem akart elfogadni, hisz úgymond ő örömmel tesz mindent ami őfelsége katonáinak csekély tehetsége által javára esik s mi nem igen kínáltuk e mondat után pénzzel, képzelem néhány óra múlva milyen szemeket csinált hozzá, hogy ő a szökevényeket vendégelte meg s az atyáskodó kormány még talán meg is büntette. Délután továbbhaladtunk, a *Berauka* vizén kompon keresztülvitettük magunkat, már késő este volt, mikor *Zebrákba* értünk, a *Pilsen* és *Prága* közti úton egyiktől sem nagyon messze, itt természetesen meg sem álltunk s bár lovaink nagyon fáradtak voltak, mégis csak továbbmentünk ismét csak mezei úton, míg egy tetemes távolságban falura értünk, sok időnkbe került itt a lovaink számára zabot kapni, bár készpénzzel fizettünk, de útunkat továbbfolytattuk s szerencsésen virradt meg az oly borzasztó jövőjű *október 6-ika*, de este dícsérik a napot, ma egy rongyos faluba ettek lovaink valami kevés árpával vegyes zabot, mi s embereink megint száraz kenyeret és pálinkát, ma egész délután kb. 3 óráig masiroztunk sehol sem mertünk etetni, de lovaink már annyira kifáradtak, hogy itt kénytelenek voltunk megállni, egy falut találván, első gondom volt mint mindenütt, kiállítani a végőrt, nehogy meglepjenek, itt mindig veszélyesebb volt állásunk, mert igen sűrűn volt e tájon katonaság elszállásolva s különösen ma mert azon faluban, ahol délben akartunk etetni, mihelyst minket még a távolban megpillantottak, félreverték a harangot s nekünk a legszigorúbb bánásmódhoz kellett nyúlni, hogy magunkat biztosíthassuk, s miután a papot, bírót s egynéhány előkapott parasztot egy rakásra hajtottuk és felhúzott pisztollyal mellyőkön parancsoltuk a harangozás és csoportosulás megszüntetését, csak akkor lett vége, itt etetni nem volt tanácsos, mert már a harangkongás tudatá a szomszédban fekvő katonaságnak ittlétünket, de büntetlen se akartuk itthagyni e falut, tehát a lovak számára annyi zabot sarcoltunk, amennyit kiki magával vihetett, azonkívül a legénységnek elegendő kenyeret és pálinkát voltak kénytelenek adni a lakosok ahol azelőtt vettünk valamit, azt mind kívánságuk szerint megfizettük, ezeknek büntetésből semmit s mégis hihetetlen gyorsasággal hoztak mindent, amit parancsol-

tunk bizonyosan imponált nekik bánásmódunk s az a fenyegetés, ha fél óra alatt itt nem lesz minden, több helyen felgyújtandjuk a falut, ez annyira hatott, hogy kisvártatva minden aiait rendeltünk, teljesítve lón és valóban jól is tettük, hogy itt nem etettünk délre, mert alig hagytuk el negyedórával a falut, mikor hátra nézvéen egy erős gyalogságot látunk a falu felé masírozni, de ezek már sokkal távolabb voltak hátunk megett, semhogy veszedelmeseek lettek volna. Mintegy három óra lehetett, mint már említettem, mikor egy kis erdő közti fekvő faluba értünk, már egy lovunk, a *Király Pali* lova ki is dült s bár megsíratta Pali, mégis ott kellett a hű társat hagynunk s Pali egy vezetett lovon folytatá útját, tehát kénytelenek voltunk etetni, legnagyobb szerencsénkre magunkkal hoztuk a zabot s ezzel hát nem időztünk, mert alig voltak lovaink készek és éppen a kantározással foglalkoztunk, midőn *Szabó* ki végőrt állt, a faluba vágatva jelenti, hogy az ellenség az erdő által fedve már igen közel van, ez természetesen mindnyájunkat elektrizált, még néhány lovat patkolt a kovács, de félbeszakasztván, mindnyájan útnak indultunk s kiérvén a faluból már annyira volt a gyalogság, hogy oldalt amint látta, hogy útunkat el nem zárhatja, egy dechargot adott, melyre néhány csákót furt keresztül a halálos golyó, ez alkalommal egy igen szép jellemrajzát mutatta a huszár. Mikor a gyalogság ránk tüzelt, kiugrat a sorból két veterán, az egyik *Sréterhez Tóth János*, a másik hozzám *Szabó János* s arra az oldalra áll minket fedezőleg, ahonnét a golyó zápora jött, azt mondván „engedelmet kérek uram, hogy soromat otthagynom, de inkább engem érjen a golyó, mint az urat, ki vezetne akkor kedves hazámba s a két hős — mert méltán meg is érdemlik a nevet — kész volt életét örömeit feláldozni, csakhogy pajtásait hazánkba vehessük, hála istennek egyiknek se lón baja. De ez alkalommal egy golyó podgyászos lovunkat találta s ezáltal elvesztettük összes vagyónkat s ami a legsúlyosabban s valóban keservesen esett, a nagy és jó földabrosz is elleneink kezeibe maradt. — Hála lovaink megpihent lábainak, ezúttal megmenekedtünk a veszélytől, de egyszersmind áttalláttuk helyzetünk komolyságát, első gondunk volt tehát a *Moldvát* elhagyni s ezért siettünk a hídhoz, mely minket a tulsó partra által szállítand, ideérvén, a komp a *Moldva* másik oldalán volt s kiáltásunkra hogy hozzák által, a révész helyett a kompa elrejtett vadászok feleltek egy adag golyóval s mi kénytelenek voltunk útunkat más irányba folytatni, ez *Piszek* (város) táján volt s kétségkívül a minket üldözők a városból küldettek ellenünk, oda tehát örültség lett volna menni, rövid tanácskozás után elhatároztuk, hogy keresztül úsztatunk a *Moldván: Moldein Theinban* ugyan volt híd, de ide szinte nem lehetett menni, mert tudtuk, hogy útunk katonaság által van elzárva, tehát általússzuk a *Moldvát*, hogy lovaink ezen merényhez tökéletesen meg legyenek pihenve, az éjen 6. és 7-ike között valami négy óra hosszat pihentünk sötét ködös éj vala egyike azon őszi éjszakáknak, melyekben, anélkül, hogy esne az eső mégis által ázik az aki szabad ég alatt tölti az éjt, a legényiség mindennek dacára jól és mélyen aludt, csak mi ketten én és

Sréter virrasztottunk az alvók felett, nehogy baj érje s fáradt tagjainkat csak a lelkierő hatalma bírta még izgatott állapotban tartani s az álmot eltávolítani pilláinkról, ezalatt mi sok mindenfélről beszélünk, természetesen hazánk állapotjáról s a jövőben szabadságáért vivandó csatákról, itt lettünk valódi és örökké tartó úszinte barátok s az a barátság, melyet az ember veszélyek közt s határozó percekben köt s hol a rokonszenvet a veszély rokonsága még erősebben magához csatol, az ilyen barátság sokkal hatalmasabb s tartósabb, bár kevés szóval köttetik, mint poharazás alkalmával cifra mondákkal szőtt cimboraság. Nekem ilyen jó barátom s a szó teljes értelmében bajtársam csak három volt, *Sréter*, *Szentpéteri* és *Virág*, mind a hárommal még békesség idején egy ezredben szolgáltam, s később a haza független szabadságáért egy zászló alatt küzdöttem, ezek közül az irigy sors egyet sem kímélt meg, *Sréter* a hazának áldozó jobbját, *Szentpéteri* életét, a szegény *Virág* *Gida* szabadságát, csupán én valék ily szerencsés személyem épségben megmenteni, de eltértem feladatamtól. Mi tehát csak ketten nem aludtunk s miután elegendő nyugalmat gondoltunk a legénységnek s a nap is már szürkülni kezdett, legényeinket felköltöttük s továbbfolytattuk a jószerencsét bízva útunkat terv és kalauz nélkül. Valami 8 óra lehetett, mikor egy faluba értünk, ismét száraz kenyeret és pálinkát früstköltünk, itt tudakozódtunk útunk után és én ismét belovagoltam *Szentpéterivel* a paphoz s tőle földabroszt kérvén, megjegyeztem utamat. Én itt egyenes vonalt vettem a *Moldvának*, mert csak túl a *Moldván* lehetett ismét sistematica terv után mennünk, természetes dolog, hogy miután a legegvesenebb utat választottuk, igen járatlan utakon haladtunk, azonfelül egy kalauzt is fogadtunk, kinek segítségével bár sok helyütt gyalog utakon s lovainkat vezetve voltunk kénytelenek a nagy hegyeken átmenni, mégis szerencsésen elértük déltájban a *Moldva* vidékét s meglátván a *Moldvát*, a kalauzt elbocsátottuk, minekutána még némely utasítást adott az általmenetre. Itt ismét kb. pihentünk 2 óra hosszat egy magányos csárda körül s minekutána lovainkat megettettük, d. u. 5.-kor továbbindultunk, változatosság okáért mi egy kevés árpakenyeret ettünk, melyre egy ital friss víz pompásan esett s az erdőben itt-ott talált vadalmát csemegének tekintettük. Kis idő múlva elértük a partját, de ez igen sziklás és meredek volt, ismét megállottunk míg néhányan, kiknek jobb lovaik voltak, a lemenetelre alkalmas helyet kerestek. *Szentpéteri* csakhamar megtalálta a kívánt lemenetelt s éppen le akartunk a bár meredek és sziklák miatt némileg veszélyes parton menni, midőn a más oldalról egy ember kiáltása üt meg füllünk, hogy az isten nevére figyelmeztet, ne menjünk a kész halálba, mert úgymond, ha a lemenetelnél nem török nyakukat, legtöbb ló szerencsétlenül járhat a vízben levő sziklák miatt (ott *Budweis* és *Moldautein* közt a folyó bár tetemes nagyságú, mégis egy vad hegyi folyam, különösen a vidék vadsága és az ágyában fekvő kősziklák miatt), hanem ő felajánlja magát, habár a túlsó oldalon bennünket átalvezetni, ott, hol a víz kevésbé veszélyes. Mintegy félóra hosszat mehettünk, midőn kalapját egy rudra téve intett s mi isten se-

gitségével a vízbe ugrattunk. Gyönyörű látvány volt a vízhez vezető keskeny és meredek uton egymásután látni az okos lovat, mely vigyázattal ereszkedett alá, csapatunk egyik fele már a tulsó parthoz közeledett, egyesek már tul voltak a mély vízen mások éppen usztattak, a többiek akkor ereszkedtek a vízhez s ugrattak bele; némely ló félrehorkolt s fordult vissza a víztől s alig engedelmeskedett a sarkantyúnak is. Ez összevéve oly gyönyörű és nagyszerű látványt nyújtott, melyet a maga nemében sohasem láttam s látni alig fogok. Szerencsésen általmentünk a *Moldván* s csak egy lovunk veszett belé, annak is lovasa más ló farkába csimpaszkodva megmenekedett, az általmenetel után nemsokára értünk ismét egy falut, eddig vezetett a becsületes és jólelkű halász s azt mondá, hogy ennek a falunak lakói becsületes emberek s egyszersmind biztosított, hogy az egész vidéken nincs katonaság s az igaz is, hogy inkább bárhol gondolhatták volna az általszökést, mint éppen ezen a vidéken s inkább hagyták e részt fedezetlenül. A becsületes halász ki általsegített, s ki nek segedelme nélkül alig usztattunk volna oly szerencsésen nemcsak, hogy általsegített, de még egy darabon el is kísért egy domb tetejére, ahonnét már nyiltabb s szelidebb vidéket pillantottunk meg, itt még utasítást adott, s figyelmeztetett, hogy nagyon balra ne tartsunk, mert ott fekszik *Tábor* telve katonasággal, jobbra pedig *Fraunberg*, szinte nem biztos, bár tul van a *Moldván*, de mégis veszélyes lehet mert csapatjait könnyen átküldheti elfogatásunkra. Mi tehát a legnagyobb vigyázattal mentünk egy falunak, melyet újjával mutatott, s mely mondása szerint az egyetlen szabad út ha még nincs katonaságtól elfoglalva. Már alkonyodott az idő, mikor a faluhoz közeledtünk, éppen be akartuk előcsapatunkat a faluba küldeni midőn egy szenes szekeret láttunk a faluból kijönni, a paraszt, aki a szenet vitte, öltözete után ítélve igazi cseh volt, én hogy tudjuk hányadán vagyunk, a paraszthoz ugrattam s kérdém csehül, hogy mit csinál a katonaság a faluban, ő azt felelte, hogy a faluban nincs katonaság, de beszéde remegő, s gyanitom, hogy hazudik, kardot rántok, feje felett forgatva s ijesztém, hogyha nem mond igazat, véget vetek hazug életének, ez használt, a paraszt remegve borult le előttem a földre s ígérte, hogy mindent megvall amit tud, csak életének kegyelmezzek. Azt felelte, hogy a katonaság egyrésze a házakban, más része a kertekben várja megérkezésiünket, a többi pedig az utcán van felállítva, ez elegendő volt reá, hogy más irányt vegyünk és be ne menjünk a faluba a kész veszedelem helyére, azonban meglehet, hogy a paraszt hazudhatott, beküldtünk tehát óvatosan két legényt, kiknek feladatuk volt az első paraszttól tudósítást szerezni, ezek csakhamar visszajöttek azon jelentéssel, hogy személyesen láttak egy csapat gyalogságot, ide tehát nem mehetünk. A falu baloldalt egy nagy posványval volt határos, annyira, hogy a falu kertjeinek egyrésze már a posványban feküdt, jobboldalt egy meredek kopár hegy tiltá az átmenetelt, természetes dolog, hogy jobbra vettük utunkat, mert azt tudtuk, hogy azon irányba kell haladnunk, ha célszerűen akarjuk folytatni utunkat. Alig haladtunk 100 lépést midőn az esthomályban láttunk valamit mozogni, mintha kiálló fűzfavesszőket mozgatott volna

a szél, közelebbmentünk, midőn egyszerre egy lángvonalat láttunk magunk előtt, melyet az elsütött fegyver ropogása és az előnkbe küldött golyók fütyülése követett, szerencsénk, hogy este volt, különben tetemesen szenvedett volna kis csapatunk, azonban sokkal közelebb voltunk ellenségeinkhez, semhogy golyóik siker nélkül fogadtak volna. *Szentpéteri* és *Marci* alatt kilőtték a lovat 5 ember könnyű sebet kapott, de *Győrfi káplárt* és *Orosz nevű* közembert végkép elvesztettük, itt tehát lehetetlen volt az általmenetel, a posványon tehát szinte nem maradt egyéb, mint bármily veszteséggel a falun magunkat keresztülvágni és én és *Szentpéteri* reászavaztunk, de *Sréter* okosabb volt mindnyájunknál s nem engedé, hogy szemlátomást a veszélybe döntsük magunkat s azt mondá, hogy inkább néhány mérföldet kerüljünk, semhogy siker nélkül elveszünk. Mig mi így tanácskoztunk egy legény vágatva jó a csapathoz és azt mondá, hogy a vélt posvány nem posvány, hanem tó melyen egy keskeny gát visz keresztül, ezt isten küldte útmutatóul s mi követénk *Gergőt* s csakhamar megtaláltuk a fontos gátat, melyen rossz szekérut volt; ezen két ember alig lovagolhatott egymás mellett, természetes, hogy ezen veszélyes defilén siettünk tulesni, mert itt egy szekér és öt ember tökéletesen elzárhatta volna utunkat. Tullévén a gáton, ismét könnyebben éreztük magunkat, mert előttünk a huszár legkedvesebb terrenuma, egy szép síkság terjedt el, de alig haladtunk nyugodtabb kedéllyel néhány lépést, midőn egy csapat gyalogságot láttunk magunk előtt, kevésbé megdöbentünk, de a síkon nekünk került feljebb s egy rögtöni attackkal annyira zavarba hoztuk elleneinket, hogy csak hanyat-homlok szaladtak széjjel, nekük az út folytatását háborítlanul átengedve, de ezáltal csak percnyi tért és időt nyertünk ámbár a nagy veszélyből megvoltunk mentve, hanem mégis a földadatunk veszélyeztetve volt, mert az irányt elvesztettük, s egész ismeretlen vidéken minden orientálódás nélkül éjjel nagyon kellemetlen, sőt veszélyes volt helyzetünk ittmaradni s a reggelt megvárni itt nem lehetett tovább menni az éj sötétségében veszélyes volt hiszen könnyen egyenesen elleink közé mehettünk volna, itt egy kis tanakodást tartottunk, én és *Szentpéteri* azt javallottuk, amit már azelőtt, hogy t. i. azon az egyetlen uton, mely hazánkba vezetett, az ellenség dacára keresztülvágnak magunkat, *Sréter* ismét okosabb volt s bár személyesen oroszlán bátorságu, mégsem ragadta el fiataalkori tüze annyira mint minket s a dolgot megfontolván, ellenezte s azt javallá, hogy bárhol az erdőben várjuk meg a reggelt, de vissza ne menjünk, minekutána már most ugyis tul vagyunk s ott mégtöbb akadállyal kellene küzdenünk s ellőn határozva, hogy a közelfekvő erdőbe, melyet a szakadozó felhőből előbujkáló holdvilág fényénél homályosan láttunk, fogunk menni s ha mást nem teszünk, itt megvárandjuk a nap feljöttét. Elindultunk, soha nem tett a cseh nagyvadászat által rendben tartott erdő senkinek több hasznot mint most nekünk: alig érvén az erdőbe egy szép és tágas vágást találtunk, mely mivel minden bokortól is ki volt tisztázva, kényelmes utul szolgált. Ezen a vágáson haladtunk lassan fáradt lovainkon olykor megállva s pihentetve a szegény párákat. Mintegy éjjél, vagy talán több is

lehetett talán az idő, amidőn az ég tisztulni kezdett és a hold szakadozott felhők mögül világítani kezdte fáradalmas utunkat. nemsokáig haladtunk a hold világánál, midőn egyszerre egy ház fedelét véltük megpillantani, óvatosan közeledtünk s valóban egy ház volt. Mindnyájan megálltunk, én és mégegy bátor veterán leszálltunk lovainkról s pisztolyainkat dolmányunkba dugva óvatosan közeledtünk a ház felé, a kapuhoz érve zörgetésemre egy durva férfihang kérdezé mit akarok s midőn tudakozám, hogy ki lakik itt azt felelé, hogy az erdész tölem balra néhány lépésre fekvő házban lakik, én eleinte azt hívé, hogy ez csupán szénégető tanya, megőrültem neki, hogy erdészlakót találtam, jobban szemügyre vevém a tájat s csakugyan a sűrű bokroktól fedve csak néhány lépésnyire egy nagyobb és csinos lak emelkedett, megpillantásánál megőrültem, de a következő percben megfagyott a vér ereimben, mikor a ház előtt két bakát láttam végőrt állni, megdöbbsentem s gondolkozni kezdtem mit tegyek, ha észrevesznek el vagyunk veszve, szerencsére másodmagammal voltam. A pisztolyt, melyet önkéntelen megragadtam, visszadugám s elhatározám, hogy a bentlévőket fel ne riassza, az őrt álló elleneinket kardjainkkal leszurni s így azután szájukat befogva, zaj nélkül kivégezve, a bent lévőket, kik bizonyosan alusznak, bajtársaink segítségével lekasabolni... a sors segíteni látszott, mert a végőrt álló katonák aludni látszóttak, mi tehát csendesen kihúzánk kardjainkat s óvatosan közeledtünk elleneinkhez, de mily nagy s kellemetes lőn meglepetésem, midőn láttam, hogy a két bakának vélt tárgy nem egyéb két oszlopnál, azonban mégis nyugtalanított kevéssé az ablakok világossága ily késő éjszakán, azonban benézvén láttam, hogy nincs ok a félelemre, bekocogtatam, nem feleltek, bár világosan láttam, hogy két nő volt a szobában megújítom kopogásomat, benyitám az ajtót, egy nő sikoltva szaladt a másik szobába, míg a másik ijedten jött elébe, alkalmasint zsványokat láttak bennünk, de csakhamar sikerült az idősebb nő félelmét lecsillapítani, egyszersmind kérem, nem volna-e szíves pénzért és jó szóért számunkra valamit főzni s zabot lovainknak adni. Az asszony mindenre késznek mutatkozott s miután elegendő zabot ígért adni lovainknak s 22 nyulat megfőzni embereinknek, elküldém legényemet bajtársainkat idevezetni. Alig ment el legényem midőn az előbb elszaladt nő ismét előjött, egy alig 19 éves szép lány volt, kíséretében egy férfiú, mindketőjükön látszott a félelem s kíváncsiság. A leánnyal nyájasan elmulatva megvallotta félelme okát s utóbb élénk rokonszenvet tanúsított vállalatunk iránt, az őt kísérő férfit megfogadtam kalauzsnak. Azután hozzáláttunk a főzésnek. Egy nagy katlan krumpli és 22 nyúl látása reményt nyújtottak egy rég nem kóstolt jó vacsorához, de csakhamar felhagytunk a reménnyel, mert alig helyeztük magunkat némi csekély kényelembe, a végőr jelenté, hogy gyanus mozgást és suttogást veit észre, odasompolyodék és hallám néhány cseh beszédét, párbeszédük kb. a következő volt: csakugyan igazad lehet, hogy azok a szökött s ma üldözött huszárok, 2-ik: igen dehát mit tegyünk, azt csak senki se kívánja, hogy magunk összevagdaltassuk s házainkat felgyújtassuk azért, ami minket nem illet. 1-ső: nem ám, hanem tudtára adjuk a szom-

szédnek, oda úgyis vártak ma katonákat, ezek azután tegyenek amit akarnak. Igazad van — feleli a másik — én magam mindjárt lóra akarok ülni, tudom jó borraivalót adnak. Ennek hallatára láttam állásunk veszélyeztettségét s pisztolyom kirántva a beszélők felé lőttem, utánuk ordítva, ha merészel egy elárulni! falujukat feldúljuk s még a gyermeknek sem fogok kegyelmezni, most láttam csak, hogy korántsem vagyunk olyan biztosak, mint véltük, nem volt az egy rengetegben magányosan álló vadászház, hanem egy erdő alatt elterült falunak utolsó háza s egyszersmind vadászlak. Visszatértemkor már készen voltak a huszárjaink, kik a lövés hallatára tüstént kantároztak, isten veled szép reménye a jó vacsorának, fáradtan s még éhesebben indultunk tovább, azonban kalauz nélkül nem volt tanácsos, az előbb megfogadott legény most dacosan ellenszegült, ez dühbe hozott, pisztolyt ragadtam, azon szavakkal, hát akkor téged is főbelőlek, mint azt a társadat, aki elárult, ezen körülmény s talán az is, hogy kezeim egy csipkebokortól felkarcoltatván, véresek voltak, nagy hatással voltak, az azelőtt bátor és dacos legény elsápadt, megrázkódott, magát karjaimba vetette, szája habzott, tagjai rángatóztak. Azt hittem tetteti magát, de mikor a leány rohant a szobába s inkább maga ajánlkozott a nehéz nyavalyában szenvedő férfi helyett bennünket a rengetegen átvezetni. Ezen kínos helyzetből egy új jelenet fakadt, egy fiatal külsejű férfi lépett a szobába, fegyver a vállán, kevésbe mult, hogy hirtelen főbe nem lőttem, de csakhamar láttam, hogy egy vadással van dolgom, ez tüstént szívesen ajánlkozott kalauzul. Míg ezek a házban történtek, Lajos összeszedte s lóra ültette embereit, nyugtalanul siettek, az új kalauzt megkötötte s két ember közé állítva kísértette, nehogy elszökjön, hisz elég lett volna egy ugrást tennie a sűrűbe, hogy elveszítsük szemünk elől.

Ezen kalauz segítségével sikerült temérdek bajt s borzasztó fáradalmakkal terhelt 16 órai folytonos menet után elérni *Ausztria határát*, hol valamivel biztosabban éreztük magunkat.

Egy kis városba értünk még éjjel, s melybe mint kalauzunk mondta, sőt esküvel bizonyította, nincs katonaság, s valóban nem is volt, azonban a város közepén fekvő kocsmá s több ház feltünően ki volt világítva, pedig már igen késő volt. Mi óvatosan haladtunk előre, közelebb érve zsibajt és zenét hallánk, megnyugtatott némileg, azt hive, hogy talán lakodalmat ülnek s el is tettük kardjainkat, nehogy a békés polgárokat ezáltal megijesszük.

Én Lajos baloldalán lovagoltam, a csapat élén megettünk tüstént jöttek huszárjaink, már majdnem a város végén valánk s már láttuk a toronyalakú kaput, de egyszersmind egy tömeg mozgását is. Még alig volt időnk a látvánnyal tisztábjönni, midőn egy férfi termett előttem, jobb kezében szuronyos fegyver, mely lábaihoz volt téve. Balkezevel lovam kantárát megfogá, első pillanatra tudtam, hogy a polgárőrséghez tartozott, mindamellet személynemes bátorságot árukt el. Parancsoló hangon azt mondja ihre Marschroute herr Offizier, én természetesen pisztolyhoz kaptam, s nyugodtan de egyszersmind röviden azt feleltem meine marschroute in der Pistolen. Pisztolyom kihúзва mellének szegeztem a

merész kérdőt másvilágra küldendő, de *Lajos* megfogá kezemet őt soha se hagyta el higgadt nyugodtsága, azt mondta ne lőjj, ez jel lehet. Az eset az egész csapatot megállítá, egyben felvillanyozta, a következő percben iszonyú káromkodások közt kint voltak a kardok s huszárjaink egyike a vad *Csász Ambrus* előreugratva fültövön ragadta a merész kérdőt s felemelve első nyeregkápájára, hajtotta, ki azonban ordítózva addig rugdalkozott, míg elesett, alkalmasint az előreohanó csapat által össze is gázoltatott. Ez mind egy pillanat műve volt, jövő percben nekirugattunk az előttünk álló tömegnek, mely ordítva, fegyvereit elhagyva egyszerre eltűnt a közelfekvő házakba, így lőn útunk ismét szabad s mi minden baj nélkül elleneink gyávaságán nevetve hagytuk el a minket elfogni szándékozó csehet, ezen kis baj közben néhány legény pisztolyát is a tömegbe sűté, ami ugyan alig talált, de a nép rémületét mindenestre növelte, habár ránk is lőttek néhány ablakból, de sikertelenül. Itt szabadulásunkat egyedül elleneink gyávaságának köszönhetjük. Hajnal felé útunk még veszélyesebbé lőn, ezen eset után természetesen le kellett térnünk az országútról s egy járatlan rossz erdei úton haladtunk tovább meredeken a hegyekbe, a keskeny út nagyon veszélyes volt, mellettünk nagy mélység ásítózott, úgy hogy bár fáradtak voltunk, mégis leszálltunk lovainkról s farkukba kapaszkodva könnyítetük a hegymászást. Egy hámnál 5 órai pihenés és etetés után folytattuk utunkat s néhány órai menet után elértük az *osztrákhatárt*, annyit sohase szenvedtem, s szenvedni fogok, mint azon éjjel annyira elővett az álomosság, hogy míg *Lajossal* beszéltem, elaludtam, s alva folytattam tovább beszédemet, melynek értelme természetesen nem volt, *Osztrák* földön hevessé hittük magunkat veszélyben, mert tudtuk, hogy a katonaság mind Bécs körül van összehuzva, a vidék tehát nincs veszélyeztetve, nyugodtabban éreztük magunkat, de tökéletes biztonságban mégsem. *Schwarzbachot* elhagyva egy erdőben telepedtünk le, tovább egy faluban éppen egy korcsmárost találtunk — ki egyszersmind mészáros is volt — aki két süldő szétkoncolásával foglalkozott, mi se természetesebb annál, hogy mindnyájunknak megtetszett a gondolat, azt a sertést megehetni annál is inkább, mert már 4 napja folytonosan éjjel-nappal lóháton, itt-ott egy kis kenyeret kivéve, mit sem ettünk. Itt különben is meg kellett pihenni s megvettük a két süldőt, melyet a szó teljes értelmében egy szálíg megettünk, adattunk minden legénynek egy itce sert s feledve lőn a 4 napi keserves út fáradalma, de erszényünk is ezen kis lakoma által el látszott feledni, hogy hazáig még messze van, azonban ez a kiadás valóban szükséges volt, fáradalmaink is oly anyagok voltak, hogy végre csakugyan erőt vettek volna testi erőnkön. Itt ismét szép jellemrajzát tapasztaltam a huszárnak. Miután vége lőn ebédünknek, kivált a csapatból két legény, s jelenté a káplárnak, hogy vezesse őket elénkbe, hozzánk vezettette az idősebb bajtárs illő tisztelettel köszöné meg a vacsorát ezen szavakkal „Köszönjük egész alázatossággal a magunk és bajtársaink nevében a tiszt uraknak hozzánk való szívességét, de egyszersmind kérjük, ne költsenek ránk hiába elleszünk mi kenyéren és vizen is, csak lovainknak jusson abrak.” Ez valóban jellemzi a huszárt, innen

mihelyest készen valánk, elindultunk, útközben meglepetésünkre hallánk, hogy *Schremsbe* lovasság érkezett, pedig alkalmasint a mi elfogatásunkra, egy század vasas német volt. *Schrems* úgy fekszik, hogy lehetetlen sem jobbra sem balra kikerülni, kénvtelenek valánk rajta keresztülmenni, ha egész tervünket nem akarjuk megváltoztatni s magyarhonba való megérkezésünket ezáltal legalább 5 nappal halasztottuk volna el. Még *Schremsbe* értünk, útközben találtunk még egy falut, melyben ámbár szívesen, de nagyon aggódva fogadtak; általában *Ausztriában* igen sok részvétet mutattak irántunk a parasztok. Itt néhány lovat meg kellett patkoltatni, s egyszersmind ettünk, én és *Lajos* a paphoz mentünk, ott a földabroszt megnézendők, a pap igen szívesen fogadott s tüstént bort hozott fel s valami ennivalót rendelt, dacára annak, hogy sietésünket látta, itt néhány percig késtünk s mintegy félóra felhetett el, míg lovainkat kevésbé megittattuk s megpatkoltattuk, a legénységnek egy meszely bort adattunk s ismét útnak indultunk. *Lajos* megbízott, hogy néhány jól megválasztott szóval mondjam el legényeinknek, hogy ma egy kis csatára készen tartsák magukat. Röviden de a huszár szívéhez alkalmazva mondtam el nekik, mire ők azt felelték: „annál jobb uram lovaink ügyis fáradtak, legalább kicseréljük!” Ezen néhány szó eléggé mutatá legénységünk szellemét s mi elindultunk isten hírével. Alig haladánk félórát, midőn *Schrems* tornyai szemünkbe tüntek. $\frac{3}{4}$ óra múlva a város előtt álltunk, ahogy a városhoz közeledtünk, észrevettük, hogy egy férfilovag rögtön visszatérvén a városba nyargal, ez elegendőkép bizonyítá, hogy a mi közellétünket fogja jelezni, mi azonban kivont karddal — amely a markolt szíjján jobbjainkra hurkolva függött — felhúzott pisztollyal csendesen lovagolánk a városba, azon régi magyar éneket énekelve, Cserebogár, sárga... hazamba érek-e? Mintegy közepét értük el a városnak s egy katonát se láttunk, de annál több népet ki kíváncsian követett messziről, vagy az ablakokból, és házfedelekről kandikált elő, látni akarván a csatát. Ezen kedisága a népnek figyelmeztetett bennünket, vajjon nincsen-e valami csel számunkra vetve, de alig menénk 30 lépést s egy mellékutcába pillantánk meg, egy csapat vasas német volt felállítva, ezek kétségkívül hátulról akartak megtámadni s ezért *Lajos* mintegy felét legényeinknek magánál tartva, ittmaradt, míg engem a legénység másik felével előre küldött, mert előttünk szinte észrevettünk most egy jókora csapat vasast. Mintegy 150—200 lépés lehetett közöttünk, midőn rohamra vezényeltem legényeimet, szerencsére az utca keskeny volt s ellenem nem láthatta egész csapatomat s ezért sokkal nagyobbnak gondolhatta számukat, mert alig mondám hangos szóval „habt Acht, man wird attaquiieren!“, midőn már hallám magam előtt „rechts um. kehrt Euch!“, úgyhogy mind a ketten szinte egyszerre mondánk a marsot s egyszerre indultunk meg ahelyett, hogy egymás ellen, egymás után vágatni. Azonban nem üldözhettem messze elleneimet, mert *Lajost* nem hagyhattam el s lovaim is fáradtak voltak megálltam tehát s egy legényt sebesen visszaküldtem *Lajosért* azon hírrel, hogy útnak szabad és hogy siessen velem csatlakozni, de alig vevék észre elleneim, hogy nem vagyok a sarkukban, ismét megálltak

velem farkasszemet nézni, azonban nem sokáig álltunk így, mert alig vevék ki világosan, hogy akik utánunk jönnek (Lajos csapata) szinte huszárok, hogy ismét ellillantak s mind egy negyedóráig hajtottuk magunk előtt a töltésen, midőn egyszerre egy mellékutba bekanyarodván elütköztek, mi pedig meg valánk elégedve szabadon és háboríthatlanul továbbhaladhatni. Mivel egy jó távol eső városhoz értünk kénytelenek valánk lovainkat megetetni s mert már meglehetősen biztosságban hívénk magunkat, egy nagy korcsma udvarában megháltunk, hogy ha meghálásnak lehet azon néhány órai pihenést mondani, amelyben itt részesültünk, késő éjjel érkezvén mindent a legmélyebb álomban találtuk, míg a háziak felkeltek és lovainknak zabot tudtunk szerezni, addig mi az egyik kaput jól eltorlaszolván magunkat meglepetés ellen biztosítottuk, a másik kaput csak bezártuk, nehogy megtámadás esetében akadályul legyen magunk ellen.

Hajnál hasadtával ismét lóra ültünk minekutána találtunk egy embert, ki felajánlkozott kalauzul. Mintegy 4 óra hosszat mehettünk s vezetőnk már gyanus kezdett előttünk lenni, mert amennyire tájékozánk magunkat, egyenesen Bécs felé vezetett, szerencsére világosan emlékeztem reá, hogy nekünk okvetlenül keresztül kell *Eggenburgon* mennünk. Egy kis városkán mentünk keresztül déltájban kiérve két út nyúlt el előttünk, vezetőnk jobbra tartott én hátramaradtam, s egy a templomból hazaméno parasztot kérdeztem, hova vezet ez az út s ő azt felelő *Stockerauba*, kérdeztem a parasztot jól megyünk-e *Eggenburgba*. A paraszt nagy szemeket meresztett s azt mondta, ha jól mentünk volna, már túl volnánk rajta. Világos volt, hogy a kalauz elakart bennünket árulni, és St.-be vezetni, odanyargaltam a csapathoz s elmondám a hallottakat, az egész legénységet dühbe hozta, mindnyájan fel akarták az árulót az első fára akasztani, máris néhány futrázskötél le volt oldva s hurokra vetve várta a szerencsétlen gazembert, alig valék képes megmenteni, mert ámbár tökéletesen megérdemelte a halált, mégsem akartam kivivendő tervünk szentségét ezen önkényes tett által megfertőztetni.

Mi egy oldalt vezető mezei úton indulánk most el s szerencsésen elértük *Eggenburgot* s túl rajta egy kis falut, hol ismét ettünk s néhány órai pihenés után tova indultunk a már nem messze levő magyar határ felé, de már lovainkat annyira elhagyta erejük, hogy csak igen lassan valánk képesek haladni, éjjel néhányszor kénytelenek valánk megpihenni, éppen pihentünk akkor is, mikor az éj sötétségét véresen felverő vérvörös lángok mutaták, hogy a közelfekvő *Znaim* ég, világosan kivehető volt a láрма, dob pergése, mely az ott tanyászó sorkatonaságot volt hivatva felriasztani. Lovaink ismét pihentek valamit s mi felszedénk sátorfánkat s tovabballagánk.

Ismét megvirradt, ismét néhány órával közelebb valánk imádoth hazánkhoz, már csak néhány mérföld választ el a törekvésünk céljából, de lovaink minden perccel veszűék erejüket s alig valánk képesek még haladni, már 7 kidűlt lovagja alatt, s mindnyájan tartottunk tőle, nehogy a többi is hasonló sorsra jusson. A szökés és nyomoruság utolsó napja is feltűnt, mintegy dél táján lehetett az idő, midőn egy falut értünk, itt hallánk leg-

először a parasztok szájából, a bécsi utolsó eseményeket s reményével a diadalérzetnek beszéltek el a parasztok mint gyilkoltatt meg *LaTour*.¹⁶ Itt a parasztok jóltartottak mindennel ami kellett, mint ló, mint embernek nagyon szűksége volt azon erőre, melyet itt kapott, a magyar határ már csak 4 mérföldnyire volt idáig, itt tehát már többé-kevésbé biztosaknak hittük magunkat, midőn csak egyszerre egy ismeretlen vad kinézésű ember jött hozzánk s komoly arccal kívánt néhány bizalmas szót hozzánk intézni. E férfi csempész volt s bizonyossággal állítja, hogy a helység papja azon szándékkal utazott el néhány perc előtt, hogy minket a közelfekvő katonai állomásnál eláruljon, tovább felajánlkozott, hogy ha kalauzul elfogadjuk, ő titkos úton még az éjjel átkísér a határon. Ez mindenesetre sokkal fontosabb jelentés volt, semhogy könnyelműen lehetett volna róla gondolkozni, elfogadtuk ajánlását, a csempész kalauz hazament előbb néhány rendelést teendő, néhány perc múlva ismét megjelent szuronyos dupla fegyverrel a vállán, kérdezve van-e az ő számára is lovunk, de látván, hogy üres ló nincs, ment, egyenesen a paplakba s egy meglehetősen jó lovat kivezetvén az ólból, ráült mintha az övé lett volna. Elindultunk mintegy 4 óra tájban, sokáig nagyon sokáig mentünk, midőn egyszerre egy sor apró tüzet vettünk észre, első eszménk volt, hogy el vagyunk ismét vezetőnkől árulva, de csakhamar eloszlott aggodalmunk, világosan kivehető volt, hogy nem tábori tüzek sora, hanem egyszerűen a vaspálya lámpái. Ismét könnyebben érzünk magunkat, mert már azon lehetőség ellen is biztosítva valánk, hogy a vasúton túlhatnak előnkbe egy csapat ellenséget. Ha nappal lett volna az idő, úgy már láthatuk volna az imádott hon virányait, de bármily csekély volt a távolság, mely bennünket elválasztott, annál nagyobb veszélyben forogtunk még mindaddig, míg a *Mareh* vizet, mely itt a két ország határát képezi, át nem léptük; a veszély abban állott, hogy t. i. *Hochenaut* lehetetlen volt elkerülni, anélkül, hogy isszonyúan kerülőt ne tegyünk. Ez volt az utolsó osztrák helység, de ez meg volt rakva katonákkal, hirszerint két század vadász, sőt azt is hallottuk, hogy egy zászlóalj horvát tartja elfoglalva a várost; hogy a két, majdnem nyílt háborúba keveredett országot összekötő hidat őrizni fogják, semhogy kételkedhettünk volna benne egy percig is. Észrevétlenül a hidat elérni volt a fő feladatunk, azonban sötétben merény lett volna hűbele Balázs módjára belerohanni az ismeretlen faluba, hol kivált éjjel a legegyszerűbb akadály is a legveszedelmesebb következményeket szülhette volna. Csempész útmutatónk az egész idő alatt olyan embernek látszott, akiben bízni lehetett, csakugyan nem is volt méltatlan bizalmunkra, őt küldtük be, annál is inkább, minthogy önkéntesen ajánlkozott reá, hogy vizsgálná meg a várost s tudakozódna itt-

¹⁶ Amikor gróf Baillet de Latour hadügyminiszter elrendelte a Bécsben állomásozó ezredeknek, hogy Magyarország ellen vonuljanak, a bécsi nép — élén az egyetem radikális ifjúságával — ebben saját szabadsága veszedelmét is látva, a városból kivezető Tabor-hidat felszedte s így megakadályozta a katonaság elvonulását. Október 5-én kitért a forradalom, október 6-án Latourt agyonverték s lámpavasra akasztották.

lakó rokonainál a katonaság tanyázása és a híd őrzése felől. Mielőtt azonban elhagyott volna minket, mutatott a gyenge holdvilág halvány fényénél néhány magas nyírfát, azzal hogyha veszélyesnek találja a hidon átmenetelt, vagy ha véletlenül alarm támadna a városban, arra tartsunk s ott igyekezzünk átúsztatni, ha tehát egy éles kánya kiáltást fogunk a városból hallani, akkor veszélyben forgunk s csak azon esetben kísértsük meg a végsőt, ha azonban egy lámpást fogunk a kijelölt irányban lobogni látni, akkor csendesen bár, de bátran közeledhetünk. Ezzel kalauzunk eltávozott, mintegy $\frac{3}{4}$ óráig vártunk szívszakadva, anélkül, hogy az éjjeli csendet csak a legkisebb hang is megzavarta volna, úgyszinte a legcsekélyebb csillámlást se vettünk az előttünk alig ágyúlövésnyire fekvő háztömegben észre. Lehetetlen azon 3 óra alatt leélt érzeményeket leírni, egyrészt a haza, másrészt a veszély oly közel valának, hogy lehetetlennek látszott az elsőt el nem érni, a másikat kikerülni, csak lettek volna legalább legényeink s lovaink friss erőben, de sem ember, sem ló nem lett volna képes még egy hosszú erőltetett marsra. Végre midőn már vezetők becsületességében kezdtünk gyanakodni egyszerre megvillant a jól-sejtett irányban a jóhírt jelentő lámpafény, ennek következtében tüstént megindultunk a városnak s mintegy fele újtán szembejövő kalauzunkkal találkoztunk, ki azt jelentette, hogy csakugyan van mintegy 300 gyalog katona a városban, kik arra vannak szánva, hogyha megérkezünk minket elfogjanak, minthogy azonban parancsnokuk megérkezésiünket holnap délelőttig lehetetlennek tartják, még ez nap legénységét nem akarta fásasztani, tehát beszállásoltatta, csupán egy 5—6 emberből álló őrt hagyott a híd megőrzésére. Ennél lehetetlen lett volna számunkra kedvezőbb hírt kapni, tervünk ha már készen volt s abból állott, hogy csendesén a híddal közeledtünk, ott azután iszonyú lármaval körülveszük a híd mellett álló őrházat, mire néhány legény lovairól legrálva pisztollyal kezükben az őrségre rohannak s míg mások a hidat lekötő láncokat keresztül vagdalmják, amazok az őröket lefegyverzik, vagy lelövik. Ezen terv tökéletesen sikerült a nagy robajjal megrohant őrök nem is gondoltak a védelemre nem is tüzeltek, de tüstént megadták magukat. A híd-láncot elvágni s a már akadálytalan hidon az oly rég s oly hön óhajtott célt szeretett hazánk határát elérni egy perc műve volt. Nem gondoltunk mi amaz 5 nyomorult bakával s még csak foglyul se hoztuk el magunkkal. — Átvágtatván a hidon, a magyar földön néhány *Szent Jánosi* tót nemzetőrt láttunk, baltával őrt állni, ezek parancsunk következtében tüstént kezdték a hidat leszedni, míg mi lovainkról legrálva az oly sok viszontagság után szerencsésen elért drága hazánk földjére borultunk. Megható látvány, nagyszerű perc, látni így a magyarság egyszerű fiait, kikben a honszeretet szent szikrája felgyújtotta a nemesebb érzeményeket, melyek inkább a művelt köbel tulajdonai. Egymás nyakába borult a veterán és a fiatal huszár s alig volt szem, amelyekben ne ragyogott volna az öröm könnye, ennek legtanulságosabb jele az, hogy a honszerem a leghatalmasabb érzemény, de hogy a legnemesebb is: ez nemcsak lelkesít, áldozatokra bír, de nemesít is, fogékonnyá teszi ezen szent érzet a legdurvább

keblet is gyöngéd tettekre, azon férfit ki képes honát őszintén, buzgón szeretni. A *Mareh* partjától *Szent Jánosig*, még mintegy órát haladtunk, ideérve sok zörgetés után nyitották csak ki a vendéglő kapuját s kérdésünkre, s kérésünkre van-e zab, széna, azt felelte bizony szem sincs, mert elvitte a komisszionárius ama 300 nádorhuszár számára, akiket minden nap várnak, a komisszionáriushoz küldtünk hát azon üzenettel, hogy mi vagyunk hát a nádor huszárok s hogy lovainknak bizony szükségük van jó zabra. Negyedórával később egész Szent János talpon volt, hogy az oly szívesen látott s régvárt vendégeket ki-ki tehetsége szerint fogadja. Itt kezdődött valóságos pompamenetünk Pozsonyig, amely bár egyszerű volt, de a nép lelkesedése félreismerhetetlen bélyegével bírt. Faluról-falura zenezővel, valóságos díszmenetben kísérték a vidék nemzetőrei. *Malackán* tiszteletünkre nagyszerű bankettet rendeztek s a vidék szép női sem hiányoztak, kik...

— A történet ezzel végződik. Mint a magyar nemzet történetének fejezete, a merész vállalkozás, leleményesség, bátorság, fegyelem, önfeláldozás, nagylelkűség, s az olthatatlan hazaszeretet örök szép példája.

Közli: *Dr. Desseroffy Sándor.*